

PROCESSKRIFT AF 21. JANUAR 2019 OM SAGENS BEVISFØRESE

Sagen VL B-1645-13

Landsforeningen for Bæredygtigt Landbrug
som mandatar for de i bilag 1 oplistede medlemmer
v/advokat Hans Sønderby Christensen

Biintervenienter:
Danske Svineproducenter
Landsforeningen for Danske Mælkeproducenter

mod

Miljø- og Fødevareministeriet og NaturErhvervstyrelsen
begge v/advokat Britta Moll Bown

og

sagen VL B-1881-14

Landsforeningen for Bæredygtigt Landbrug
v/advokat Hans Sønderby Christensen

mod

Natur- og Miljøklagenævnet og Miljøstyrelsen
begge v/advokat Britta Moll Bown

Landsretten har i forlængelse af skønsrapport af 27. december 2018 fastsat frist for parterne til at oplyse sagens varighed. Eftersom en ny væsentlig lovgivningsudvikling i sagen har medført afskaffelse af netop de omtvistede gødningsnormer med Fødevare- og Landbrugspakken¹, som var baggrunden for, at sagen blev anlagt, er det nødvendigt, at ministeriet kaster endeligt lys over, hvorledes det tilstræber at løfte bevisbyrden for indgrebets berettigelse i lyset af den viden og de positive resultater, som er opnået med pakken og i forbindelse med dens tilblivelse.

¹ Jf. Lov nr. 186 af 2. marts 2016 om ændring af lov om jordbrugets anvendelse af gødning og om plantedække (Justering af reglerne om kvælstofnormer).

1. Sagens stade

I modsætning til omstændighederne på stævningstidspunktet, er det i dag lovligt at gødske i overensstemmelse med Nitratdirektivets såkaldte ligevægtsprincip (jf. bilag III, punkt 1, nr. 3 i Nitratdirektivet). Det vil sige cirka 25 % mere end før. Med Fødevarer- og Landbrugspakken, hvis tilblivelse påbegyndtes straks efter retsmødet i sagen i maj 2015, tilskyndes sagsøgerne nu til at anvende den nye mængde gødning fuldt ud². Retsmødet kastede lys over, at tesen om marginaludvaskning, som lå til grund for de reducerede normer, ikke er anvendelig³. Den beregnede pris stod heller ikke til troende, jf. det nu afholdte syn og skøn, jf. nedenfor.

2. Normerne strider mod EU-retten

2.1. Fødevarer- og Landbrugspakken bekræfter yderligere, at normerne strider mod EU-retten

De dagældende normer var retsstridige. På baggrund af Fødevarer- og Landbrugspakken lempeligere normer kan Landsretten uden videre lægge nedenstående punkter 2.2–3.3.2 til grund.

2.2. EU-stridigt at pålægge sagsøgerne byrder, som ikke er nødvendige. De reducerede normer var ikke nødvendige for at opfylde EU's krav

Fødevarer- og Landbrugspakken dokumenterer både direkte og forudsætningsvis, at

1. De reducerede normer, med al respekt, ikke var nødvendige for at opfylde EU-retten og
2. De reducerede normer var ikke påbudt EU-retligt.

For hvis det var tilfældet, altså, at normerne var nødvendige med henblik på at opfylde EU-retten, ville Folketinget ikke have kunnet ophæve dem uden at tilsidesætte EU-rettens forrang. Sagsøgerne gør på denne baggrund gældende, at Fødevarer- og Landbrugspakken dokumenterer, at ministeriets hidtidige synspunkt, hvorefter de reducerede gødskningsnormer var nødvendige med henblik på at kunne opfylde Danmarks EU-forpligtelser, med al respekt, ikke er korrekt⁴. De reducerede normer strider allerede på denne baggrund mod EU-retten, fordi ministeriet, ifølge Domstolens faste praksis, er afskåret fra at pålægge sagsøgerne byrder ved implementering af nitratdirektivet, som ikke er nødvendige, jf. C-293/97, The Queen, præmis 52.

Tværtimod strider de reducerede normer både mod direktivets regler, EU-Domstolens praksis og principperne i den primære EU-ret, såsom proportionalitetsprincippet og retssikkerhedsprincippet.

2.3. EU-stridigt at anvende den *mest* indgribende fremfor den *mindst* indgribende foranstaltning

Reducerede normer, såkaldt udpining af planterne, udgør, i sagens natur, det mest indgribende middel til at reducere kvælstofudvaskning. Indgrebet strider mod EU-retten, fordi der var andre og mindre indgribende måder at tilgodese miljøet lige så effektivt på, som kunne have været anvendt som alternativ til reducerede normer. Den overskydende kvælstof kan fjernes med efterafgrøder, jf. Fødevarer- og Landbrugspakken. Sagsøgerne gør på denne baggrund gældende, at Fødevarer- og Landbrugspakken *dokumenterer, at mindre indgribende foranstaltninger kunne være bragt i anvendelse.*

3. Grundlaget for de reducerede normer

3.1. Estimer over pris og effektivitet

Ministeriets estimer over effekt og pris bestrides, jf. 3.2. og 3.3.

² Jf. Lovforslag nr. 68 af 20. november 2015 til lov om ændring af lov om jordbrugets anvendelse af gødning og om plantedække (Justering af reglerne om kvælstofnormer), punkt 3.2, andet afsnit.

³ Jf. kendelse af 25. maj 2015, side 16, første afsnit (forklaring fra professor Jørgen E. Olesen).

⁴ Jf. F.eks. Sagsørgtes svarskrift, side 5, fjerde afsnit, side 10, femte afsnit og side 25, tredje afsnit.

3.2. Effekten af reducerede normer var overestimeret

Under nærværende sag har det vist sig, at tesen for marginaludvaskning, det vil sige den mængde N, som udvaskes per kilo/tons gødning, som tilføres på dyrkningsfladen, som de reducerede normer fagligt hvilede på, ikke var relevant.

1. Tesen kan ikke uden videre anvendes⁵.
2. Effekten af reducerede normer fejlansloges tidligere knap 100 pct. for høj⁶.

Således vurderede Aarhus Universitet allerede i forbindelse med Fødevarer- og Landbrugspakken, at effekten var væsentligt overvurderet. Effekten af de reducerede normer var med andre ord overestimeret med knap 100 pct. Uden, at det i øvrigt påvirker resultatet, er den i realiteten sandsynligvis væsentligt lavere.

Det har helt enkelt vist sig, at prisen for de reducerede normer var væsentligt underestimeret:

- a. Tabet ved undergødskningen var 1,8 milliarder årligt⁷.
- b. Oprindelig ansloges tabet til 1/9 heraf.

3.3. Reducerede normer strider mod nitratdirektivets regler

3.3.1 Manglende omkostningseffektivitet

Det strider mod EU-kravet om indsatsens omkostningseffektivitet at underestimere prisen og samtidig overestimere nytten, jf. artikel 5, stk. 5.

3.3.2. Ligevægtsprincippet kan ikke fraviges nedadgående.

Det forhold, at direktivet ikke indeholder en specifik mængde sådan, som det er tilfældet med hensyn til husdyrgødning (jf. bilag III, punkt 2), indebærer ikke, at det er valgfrit for ministeriet at reducere gødningskvoterne. Det gøres gældende, at ligevægtsprincippet (reguleringen i dag) ikke kan fraviges nedadgående for sagsøgerne.

Dermed er betingelserne for at indføre skærpede normer ikke opfyldt (artikel 5, stk. 5). Det viser Fødevarer- og Landbrugspakkens tilblivelse:

1. Prisen for landbruget var tilsammen flere milliarder i perioden 2009-14⁸.
2. Den forventede miljøfordel blev tilsvarende reduceret.

Eller sagt med andre ord har landbrugspakkens vedtagelse og implementering kun været mulig, fordi det tidligere anvendte faglige grundlag ikke var retvisende.

4. Grundlaget for de reducerede normer

4.1. Ministeriets bevisbyrde

Det påhviler ministeriet at bevise, at grundlaget for de reducerede normer var opfyldt⁹. På opfordring har ministeriet oplyst de under punkt 4.2 og 4.3 nævnte forhold. Ministeriet har ikke anført andre forhold som begrundelse for indgrebet i form af reducerede normer, og det er derfor udelukkende disse, som kan blive bragt i anvendelse til støtte for indgrebets berettigelse.

⁵ Jf. Professor Jørgen E. Olesens forklaring i kendelse af 25. maj 2015, side 16, første afsnit.

⁶ Jf. Bilag AAAJ (Teknisk notat om kvælstofudvalgets korrektioner af 15. december 2015, side 5, fjerde afsnit).

⁷ Jf. Ministeriets oplysning ved fremlæggelsen for Folketinget.

⁸ Jf. Syn- og skønsrapporten.

⁹ Jf. Catherine Bernard, *The Substantive Law of The EU, The Four Freedoms*, 5. udgave, 2016, side 179.

4.2. Reduktionen fra VMP I

4.2.1. Reduktionen taler imod – ikke for reducerede normer

Ministeriet henviser til reduktionsmålet i VMP I, hvorefter der skulle reduceres med 127.000 tons (cirka 50 %) ¹⁰. Eftersom dette mål blev nået i år 2000 som forudsat, det vil sige inden virkningerne af VMP II kunne nå at vise sig, kan denne reduktion udelukkende anvendes imod lovligheden af de reducerede normer – ikke til fordel for skærperne.

4.3. Nitrat i drikkevandet

4.3.1. Ministeriets skiftende oplysninger om 17 % af drikkevandet og 20 % af grundvandet

De politiske drøftelser, som nærværende sag har ført til, har frembragt, at der end ikke findes et tal for, hvor meget – *eller rettere hvor lidt* - grundvand, hvis indhold angiveligt overstiger drikkevandsgrænsen på 50 mg/liter. Det betyder, at der ikke er grundlag for at rejse mistanke mod landbruget for at have gødsket på en måde, som har forurennet grundvandet. Det er på denne baggrund uforståeligt for sagsøgerne, at ministeriet alligevel – på trods af, at der ikke findes et tal herfor, har fundet anledning til at indberette tal, som har frembragt det entydige indtryk hos EU-Kommissionen, at 20 % af grundvandet indeholder mere nitrat end drikkevandsgrænsen (jf. bilag AU, side 35).

Det bestrides, at 17 % af drikkevandet har en nitratkoncentration på over 50 mg/liter (svarskriftet side 12, note 20). Sagsøgte har da også efterfølgende korrigeret oplysningen. Ministeriet har således korrigeret sin oplysning derhen, at 17 % af indtagene i grundvandsovervågningen har en nitratkoncentration på over 50 mg/liter ¹¹. Ministeriet har som kilde hertil henvist til sin egen indberetning til EU-Kommissionen fra 2009 (bilag 16, side 5, 3. afsnit).

Begge dele er for sagsøgerne uforståeligt, eftersom der, som nævnt, slet ikke findes et tal for, hvor meget eller hvor lidt grundvand, som indeholder under drikkevandsgrænsen.

Tilsvarende bestrider sagsøgerne, at 20 % af grundvandet har en nitratkoncentration på over 50 mg/liter (jf. EU-Kommissionens svar til Jørn Dohrmann af 18. januar 2017). EU-Kommissionens opfattelse er angiveligt foranlediget af ministeriets indrapportering fra 2013 (bilag AU, side 35). Ministeriet har efterfølgende fragået dette. Oplysningen er her, at det er 20 % af indtagene (det målte grundvand), som indeholder mere end 50 mg/liter.

Men ifølge den forhenværende Miljø- og Fødevarerminister i samråd af 23. marts 2017 kan omfanget ikke konstateres, jf. nyt bilag 123.

Det er på denne baggrund helt uforståeligt, at ministeriet har undladt at korrigere den fejlopfattelse hos EU-Kommissionen, at dansk drikke- og grundvand er truet. Passiviteten strider mod sandhedspligtens vildledningsforbud, jf. Finansministeriets "Kodex VII – Syv centrale pligter for embedsmænd i centraladministrationen", jf. professor Bønsing i UfR.2017B, side 376 ff.

Eller sagt med andre ord er den manglende korrektion af fejlopfattelsen hos EU-Kommissionen af væsentlig betydning for det angivelige grundlag for indførelsen og fastholdelsen af de reducerede normer. Først misforstod EU-Kommissionen de danske oplysninger om reduktionen i 1997 siden VMP I, og sidenhen "misforstod" EU-Kommissionen de danske myndigheder derhen, at dansk grund- og drikkevand var truet.

¹⁰ Jf. Bilag 11 (Vandmiljøplan II – slutevaluering, side 4, andet afsnit) samt ministeriets svarskrift, side 9, andet sidste afsnit.

¹¹ Jf. Ministeriets processkrift C, side 4, andet sidste afsnit.

Sagsøgte skylder fortsat en forklaring på, hvorledes ministeriet agter at føre bevis for, at drikkevandet var truet henholdsvis for, at landbruget ikke var i mål med reduktionen fra VMP I.

4.3.2. Repræsentative målinger

Ministeriet har fortsat ikke redegjort for, hvorledes det agter at føre bevis for, at målingerne af indholdet i grundvandet af nitrat fra landbruget er opfyldt. Landbrugets interesse er at vise, at erhvervet ikke forurener. Ministeriets ageren leder tanken hen på manglende forståelse for det nødvendige forhold, at de korrekte lave målinger frembringes med henblik på at rense det moderne landbrug for mistanke om forurening. Ministeriet synes angiveligt at mangle forståelse for vigtigheden at måle det særdeles beskedne omfang med henblik på at frifinde erhvervet, og ser derfor let på, at der i dag skal frembringes med henblik på at sikre landbruget en regulering, som anerkender det moderne landbrugs evne til at producere uden at forurene. Et angiveligt forsøg på at udforme en videnskabelig rapport fra COWI under instruktion og supervision af advokat Bown og en kollega førte til, at bilaget nødvendigvis måtte udgå kort før Landsretten ville have afvist det fra fremlæggelse. Det bestrider, at ministeriet har opfyldt sin pligt til at måle omfanget af nitratforureningen i vandet hidhørende fra landbrugsvirksomhed¹². Landsretten kan i denne forbindelse lægge følgende til grund som ubestridt og i øvrigt som ubestrideligt:

1. Indtagene, da de blev etableret:

- a. GRUMO-indtagene var ikke repræsentative. De blev end ikke udlagt efter nogen fast køreplan med et defineret formål og indtagene var derved ikke udlagt i henhold til nitratdirektivet

*"GRUMO blev udpeget af de forskellige amter... Der var ikke nogen fast køreplan med defineret formål som alle amter skulle køre efter dengang, så det blev mere eller mindre tilfældigt udvalgt. Herunder de forskellige amters forskellige politiske interesse i området og forskellig tekniske faglighed hos de involverede parter."*¹³

- b. Overvågningen foregik kun inden for en meget lille del af hvert amt:

*"Repræsentativiteten må dog til stadighed vurderes, idet overvågningen kun foregik inden for en meget lille del af hvert amt (0,5 – 1,5% af de enkelte amters areal, i Københavnsområdet dog ca. 30%)... Fra Fyn (1992) vides det at overvågningen ikke omfatter de mest ubeskyttede hovedreservoirer."*¹⁴

2. Indenfor hvert enkelt GRUMO-indtag:

Ifølge GEUS er indtagene ikke repræsentative indenfor hvert enkelt indtag. Således erkender GEUS, at repræsentativiteten ved adskillige indtag inden for GRUMO-områderne er "mindre god", "mangelfuld" eller ligefrem "dårlig"¹⁵.

3. Indtagene over tid:

Indtagene kan i sagens natur ikke vise en trend, eftersom de løbende skiftes ud:

*"I forlængelse heraf blev 261 indtag, der var aktive indtil 2010 hvilende... Der er tale om indtag...med lille eller ingen påvirkning af nitrat..."*¹⁶

¹² Jf. Nitratdirektivets artikel 5, stk. 6

¹³ Jf. Bilag 66 (mailskrivelse fra GEUS af 10. april 2013 kl. 15:29)

¹⁴ Jf. GEUS, Grundvandsovervågning, 1992, side 13.

¹⁵ Jf. GEUS, Grundvandsovervågning 2002, side 118

¹⁶ Jf. Bilag 103, side 2, andet afsnit.

Desuden bestrides, at tallene er repræsentative, når de såkaldte 0-prøver tages ud. Ved at fjerne nulprøverne, forøges gennemsnittet uden støtte i virkelighedsnære forhold.

4. Nye indtags placering

De nye indtag målrettes forekomster med nitrat. Dette berøver systemet sin angivelige repræsentativitet: *"I 2011-15 udbygges det faste stationsnet med en række enkeltstående boringer med indtag i grundvandsforekomster i risiko... Der er således etableret nye prøveudtagninger fra "grundvandsforekomster i risiko", samt hvor har været huller i overvågningen. Til gengæld er der nedlagt indtag fra "dybere forekomster med lille eller ingen påvirkning"."*¹⁷

Der fremlægges nyt bilag 124 herom inden hovedforhandlingen.

På denne baggrund bestrides, at forudsætningerne for indførelse af de reducerede normer var opfyldt. Helt enkelt måler ministeriet ikke specifikt på omfanget af nitratforurening hidrørende fra landbruget, og dermed er end ikke betingelsen for at reducere gødsningen på hele Danmarks område, jf. artikel 5, stk. 6 opfyldt. Grundvandet kan i sagens natur udelukkende anvendes til at legitimere strenge og byrdefulde indgreb på dyrkningsfladen, såfremt – og kun i det omfang – målingsværktøjerne kan levere repræsentative tal, som taler i denne retning, hvilket ikke er tilfældet.

Ministeriet undlod at foretage løbende opfølgning på effekten af handlingsprogrammer (jf. nitratdirektivets artikel 5, stk. 6). Det bemærkes, at formålet med artikel 5, stk. 6, i overensstemmelse med forureneren betaler princippet er at sikre, at landbruget ikke bliver udsat for byrder i forbindelse med implementeringen, som ikke er nødvendige, jf. C-293/97, The Queen, præmis 52.

5. Indgrebet strider mod EU-Domstolens faste praksis

Det bestrides, at indgrebet opfylder de EU-retlige krav til indgrebets systematik og sammenhæng¹⁸. Samtidig med, at landbrugets drift blev pålagt reducerede normer, som kostede et i forvejen hårdt trængt og prisfølsomt erhverv over 10 milliarder kroner bare i perioden 2005-2015, accepterede ministeriet, at 8.000 tons N urensset spildevand uden rensning af nogen art, ledes direkte ud i det marine miljø.

Eller sagt med andre ord skærpedes kravene til landbruget med 10 milliarder for at reducere med 3.600 tons¹⁹, hvorimod 8.000 tons urensset N flød direkte til de marine miljøer fra de kommunale rensningsanlæg. Ministeriet skærpede altså kravene overfor landmændene i forhold til EU's regler uden at sikre tilsvarende reduktion på rensningsanlæggene. Det bestrides derfor, at kravet om systematik og regelværkets indre sammenhæng er opfyldt:

- a. Landbruget pålagdes at reducere miljøbelastningen med 3.600 tons fra fødevarerproduktionen *samtidig med, at der* udledtes årligt over 8000 tons N urensset spildevand direkte fra rensningsanlæg til vandmiljøet.

¹⁷ Jf. Bilag 103, side 2, første og andet afsnit.

¹⁸ Jf. C-500/06, Corporación Dermostético, hvor EU-Domstolen ikke fandt et italiensk forbud mod reklamer for medicinsk-kirurgiske behandlinger på nationale tv-kanaler egnet, da lovgivningen tillod udsendelse af samme reklamer på lokale tv-kanaler.

¹⁹ Jf. Bilag AAX (DCA/DCE notat af 11. november 2015)

- b. Danske myndigheder har således, i samme tidsrum som, at landbruget er blevet pålagt ekstremt stramme reduktionskrav til produktionen, selv foretaget udledning til vandmiljøet af urensset spildevand med væsentligt over 100 % mere end den oppebårne reduktion.
- c. Størrelsen af denne merudledning oversteg dermed miljøbesparelsen pålagt landbruget med over 100 %.
- d. Populært udtrykt foretoges indgreb overfor landbruget samtidig med, at kommunerne kunne undlade at tilpasse deres forurening til landbrugets.

6. Nitrathandlingsplan

Det bestrides, at der er udarbejdet en nitrathandlingsplan, jf. nitratdirektivets artikel 5, stk. 7. Det kan ikke tillægges betydning, at ministeriet i 2012 har udarbejdet "*Danish Nitrate Action Programme 2008-2015*", eftersom udarbejdelsen ikke kan tillægges tilbagevirkende kraft, ligesom dokumentet end ikke er udarbejdet på dansk.

7. Miljøvurdering

Det bestrides yderligere, at der er udarbejdet en miljøvurdering efter SMV-direktivets artikel 4, stk. 1²⁰, selvom handlingsprogrammer efter nitratdirektivet indgår i SMV-direktivets definition af "plan", jf. SMV-direktivets artikel 3, stk. 2, litra²¹.

Eftersom vandmiljøplan III indgik i regeringsgrundlaget fra november 2011, men først blev vedtaget den 2. april 2004 (det vil sige mere end 24 måneder efter indledningen af lovgivningsproceduren), skulle vandmiljøplan III have været miljøvurderet, jf. SMV-direktivets artikel 13, stk. 3, 2. pkt.

Det bestrides på dette grundlag, at betingelserne for at undlade at miljøvurdere ikke er opfyldt²². Den retlige følge heraf er, at handlingsplanen er ugyldig og skal ophæves med det samme²³.

Fødevarer- og Landbrugspakken viser, at de reducerede normer ikke var nødvendige. De strider allerede af denne grund mod EU-retten.

Anbringender

Sagsøgerne gør gældende, at de nu afskaffede reducerede gødningsnormer stred mod EU-retten. Det påhviler ministeriet at føre bevis for, at reglerne opfylder Nitratdirektivets krav og EU-rettens traktatfæstede principper. Kravene til beviset må efter Domstolens faste praksis betragtes som strenge. Ministeriet savner fortsat at løfte sløret for, hvorledes denne agter at løfte sin bevisbyrde for, at indgrebet opfylder EU-kravene.

For det første bestrides, at reducerede normer var nødvendige byrder at påføre landbruget, jf. Domstolens dom i sag C-293/97, *The Queen*, præmis 52. Ellers havde de ikke kunnet ophæves med lov nr. 186 af 2. marts 2016 om ændring af lov om jordbrugets anvendelse af gødning og om plantedække (Justering af reglerne om kvælstofnormer). Dermed fremgår det eksplicit af Landbrugspakken, at de reducerede normer strider mod EU-retten.

²⁰ Jf. bilag 7, høringsbrev.

²¹ Jf. EU-Domstolens dom i de forenede sager C-105/09 og C-110/09, *Terre Wallone I* (omtalt i Peter Pagh, Tidsskrift for miljø, december 2016, side 414)

²² Jf. EU-Domstolens dom i sag C-41/11, *Terre Wallone II*, præmis 63.

²³ Jf. Peter Pagh, Tidsskrift for miljø, december 2016, side 414.

For det andet dokumenterer Fødevarer- og Landbrugspakken, at der på tidspunktet for indførelsen af reducerede normer, fandtes mindre indgribende foranstaltninger, som var lige så velegnede til at opnå miljøfordele som reducerede normer. Reducerede normer er i sagens natur det mest indgribende, hvorimod eksempelvis efterafgrøder er mindre indgribende. Det bestrides på dette grundlag, at ministeriet kan løfte bevisbyrden for, at indgreb i planternes fysiske behov, er mindre indgribende end efterafgrøder.

For det tredje bestrides, at miljøeffekten var korrekt estimeret. Eftersom miljøeffekten ikke umiddelbart er anvendelig, og eftersom tabet udgjorde 1,8 milliarder, jf. fremsættelsen i Folketinget, altså 9 gange så højt som oprindeligt estimeret, er det for sagsøgerne evident, at ministeriet ikke kan løfte sin bevisbyrde for indgrebet.

For det fjerde bestrides, at ministeriet opfylder kravet om repræsentative målinger af omfanget af indholdet af nitrat i grundvandet hidrørende fra landbruget.

For det femte bestrides, at EU-Domstolens betingelser for indgrebets lovlighed i dens nyere praksis er overholdt. Det bestrides således, at det supplerende krav, hvorefter regelværket skal være indrettet på en *systematisk og sammenhængende måde*, som sikrer, at det er egnet til at nå det oplyste formål, er opfyldt. Det fremgår allerede af det beskrevne, at medens landbruget pålagdes ekstreme restriktioner for at opnå reduceret udvaskning, ledte rensningsanlæggenes overløb, når det regner, væsentligt mere det dobbelte af landbrugets miljøbesparelse direkte ud i de marine miljøer. Ovenikøbet samlet

For det sjette bestrides, at kravene til nitrathandlingsplan og miljøvurdering er overholdt.

Besvarelse af Landsrettens skrivelse og af ministeriets skrivelse af d.d.

Som det fremgår, *skylder ministeriet fortsat at løfte sløret for, hvorledes det agter at løfte sin bevisbyrde for, at de unødvendigt restriktive foranstaltninger, som nu er afskaffet, var nødvendige for at opfylde EU-rettens krav.* Det er i denne forbindelse for sagsøgerne uforståeligt, hvorledes hovedforhandlingen skal vare en hel arbejdsuge, selvom ministeriet kun agter at afhjemle skønsmænd og føre partsrepræsentant. Eftersom sagen fra begge sider synes stort set færdigforberedt til hovedforhandling, savner det efter sagsøgernes opfattelse mening at reservere så lang tid uden at vide, hvad ministeriet agter at indkalde af vidner mm.

På det foreliggende grundlag, det vil sige uden, at der foreligger præcise oplysninger om, hvorledes ministeriet agter at løfte sin bevisbyrde, ser sagsøgerne udelukkende behov for procedure. Supplerende spørgsmål til skønsmændene må kunne klares skriftligt i god tid forinden, hvilket skaber mindre risiko for bevisnød. Sagsøgerne agter dog ikke at protestere mod sagsørgtes ønske om afhjemling af skønsmændene, men forudsætter, at sagsøgerne har adgang til at spørge først.

På dette grundlag bør hovedforhandlingen kunne gennemføres på 3 og maksimalt 4 retsdage. Såfremt der skal afsættes en hel retsuge, må det være et krav, at ministeriet ikke fremkommer med yderligere bevisførelse end i skrivelsen fra i dag. Det kan ikke passe, at ministeriet skal kunne "overraske" sagsøgerne i sidste øjeblik med en ukendt bevisførelse og så komme igennem med den, fordi tiden alligevel var reserveret. Senere bevisførelse end anført d.d. bør, jf. det processuelle loyalitetsprincip, afskæres.

Randers, den 21. januar 2018

Hans Sønderby Christensen
Advokat (H), Partner